

Barna Attila

„KIK A' KIRÁLY 'S HAZA ELLEN VALÓ
HŰSÉGTLENSSÉGGEL VÁDOLTATNAK” – AZ 1830. ÉVI
BÜNTETŐKÓDEX-TERVEZET
FELSÉGSÉRTÉSRE ÉS HŰTLENSSÉGRE
VONATKOZÓ SZABÁLYAINAK MEGALKOTÁSA

A RENDSZERES BIZOTTSÁGI MUNKÁLATOK ÉS AZ ELKÉSZÜLT
TÖRVÉNY-JAVASLATOK ORSZÁGGYŰLÉSI TÁRGYALÁSA (1827–1832)

A sokak által elsőnek tekintett 1827-es reformországgyűlésen, álmatag és formális módon, de végre újra döntés született az 1790/91-es diétán felállított országos bizottságok által megoldandó kérdéskörökben, így ismét előtérbe került a büntetőkodifikáció ügyének rendezése is.¹ Három évtizednyi szunnyadás után a „hosszabb tanácskozást igénylő ügyek” (már 1791-ben is így szólt a törvény), vagyis a rendszeres munkálatok tárgyalására újra királyi bizottságokat neveztek ki, amelyek feladatként az 1795-ben, majd az azóta készült ügyiratok átvizsgálását, megújítását és a következő országgyűlés elé terjesztését kapták.²

Az 1795. évi büntetőkódex-tervezetét –, amely az országgyűlés sürgetésére már 1807-ben is megjelent nyomtatásban – 1826-ban újra kinyomtatták,³ ennek alapján kezdődött meg a munka. A javaslat országgyűlési előkészítését a jogügyi bizottság elnökeként az a Tihanyi Tamás udvari tanácsos, a hétszemélyes tábla ülnöke vezette, aki már az 1795-ös tervezet kidolgozásában az akkori bizottság tagjaként is részt vett.⁴ Az eredeti elaborátum revíziójának szánt, 1829-re befejezett és 1830-ban „sajtó alól kijövő” javaslat (innen az

1827. évi VIII. törvénycikk a bizottsági rendszeres munkálatok további tárgyalása a legközelebbi országgyűlésre halasztatik. Az 1790/1;LXVII. törvénycikk alapján kidolgozott rendszeres munkálatok tárgyalása, mint igen nagy jelentőségű és fontos következményekkel bíró ügy, hosszabb tanácskozást igényelvén: a karok és rendek, Ő szent felsége kegyes jóváhagyásának hozzájárulásával, egy számos tagból álló bizottság kiküldését határozták el, mely albizottságokra oszolva, az említett munkálatokat bírálja meg, a főnebb idézett 1790/1:LXVII. törvénycikk elvei szerint vegye tárgyalás alá s véleményét úgy maguk a bizottsági munkálatokra, valamint a tervezett törvénycikkekre vonatkozólag is, indító okokkal támogatva, a következő országgyűlésre nyujtsa be.

² Mályusz Elemér: A reformkor nemzedéke, Századok 1923., 34. o.

³ Codex de Delictis eorumque Poenis pro Tribunalibus regni Hungariae, partimque eidem adnexarum per Regnicolarem Juridicam Deputationem elaboratus. Posonii, Typis S. Ludovici Weber, 1826. – MOL N 117 Archivum Regni – Vegyes Könyvek 133. kötet. Hajdu jelzi, 1831-ben is publikálták az 1795-re elkészült tervezetet. – Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1971., 25. o.

⁴ MOL N 65 Diaeta anni 1830. Fasc. D.

újabb keletű elnevezése a műnek) nyomtatott példányait (együtt a többi javaslattal), megküldték a törvényhatóságoknak véleményezés céljából.⁵

Ezt a vármegyék az 1830-as év folyamán (például a nyár folyamán megszületett, a szeptember 8-ára összehívott országgyűlésre kiadott követutasításokban), egyre türelmetlenebbül sürgették, követeket pedig utasították a „nagy gondal és szorgalommal megkészített” munkálatok „nyomtatás által közönségesekké” tett példányainak kiküldetésére, beszerzésére.⁶ Nyár végére azonban – a királyi meghívólevél ismeretében – már több vármegye is úgy ír a javaslatok tárgyalásáról, hogy „a most sajtó alá bocsájtandó regnicolaris Operatumok tsak a jövő Esztendei Ország Gyűlésen fognak fel vétetni”.⁷

Az 1830. évi országgyűlés viszonylag rövid ideig tanácskozott, az ügyek nagy száma pedig nem tette lehetővé, hogy a küldöttségek munkáit a diéta napirendre tűzze és megtárgyalja. A végéhez közeledő ülészak idején érkezett királyi leiratban javasolt megoldást, hogy a hosszas tanácskozás nélkül is elfogadható bizottsági munkák kerüljenek gyors megtárgyalásra, a rendek elutasították. A 29. ülésen úgy nyilatkoztak, hogy a rendszeres munkák csak akkor felelhetnek meg a kitűzött céljuknak, ha a törvényhatóságok, valamint a diéta részletesen megtárgyalhatják és egységes szerkezetben, nem pedig egyes részeikben fogadhatják el azokat. Az ezzel ellentétes uralkodói javaslatot, vagyis a gyors eredményt ígérő, kiválogatott bizottsági tervezetek napirendre vételét nem látták tanácsosnak, és azt az 1831 októberében összehívandó országgyűlésre halasztották.⁸ A büntető-kódex javaslat tárgyalása egyenlőre megfeneklett, elődjével hasonló sors várt rá.

⁵ Az 1827. évi VIII. törvényezikk által felállított, regnicolaris bizottságok által elkészített javaslatot először 1829-ben nyomtatták ki, a szakirodalomban 1827., 1829., illetve 1830. évi tervezetként is előfordul. Balogh Elemér a levéltári dokumentumok alapján, a kézirat (őstervezet) utolsó dátumaként 1829. március 9-ét határozta meg. 2004-es tanulmányában jelzi, hogy ezen még sok változtatás történt, a véglegesnek tekinthető változat az év végére készült el, kiadásra pedig 1830 januárjában került. A vármegyei – az országos munkálatokat július és augusztus folyamán nyomtatásban követelő – követutasítások alapján valószínűsítem, hogy a széles körű terjesztésre csak 1830 októberében kerülhetett sor. – Balogh Elemér: Egy elfelejtett büntetőtörvény-tervezet. Győri tanulmányok 20.. Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr 1998., 73-74. o., Balogh Elemér: A magyar büntetőtörvény-tervezetek szerkezeti fejlődése, In Tanulmányok Dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára, Acta Juridica et Politica, Szeged 2004., 32. o., ld. még Homoki-Nagy Mária: Az adományrendszer reformjára tett kísérletek az 1795. és 1830. évi magánjogi tervezetekben, Szeged, 2001.

⁶ Borsod vármegye Szent Jakab hava 22-én írt instrukciójában egyenesen úgy fogalmaz: „hogy a’ többször érdekelt Deputacionális munkák annyi számú nyomtatványokban adattassanak a’ Közönség eleibe, hogy azokat megszerezhetni a’ magános Hazafiaknak is módjok lehessen; – e’ felett meghagyódhatna Követ-Uraknak még az is: hogy az Ország-Gyűlési Akták és Diáriumok’ Ternioit, mihelyest a’ nyomtatott sajtó alól ki-kerülnek, a’ Megye’ közönsége számára időről időre rendessen küldözgessék meg ...” – MOL N 22 Archivum palatine.

⁷ MOL N22 Archivum Palatine. Pal. Ad. Josephus – Archivum Secretum, Praeparatoria ad Diactam Posoniensem Anni 1830. – Ld. Abaujvár, Bereg, Békés, Bihar, Borsod vármegye követ utasításai.

A szatnár vármegyei követek 1831. január 24-én kelt, a már lezárt országgyűlésről szóló beszámolójukban úgy írnak a kodifikációs munkálatokról, mint amelyek „Ő Felségének, az ország e’ tárgybeli kívánságát megelőző gondoskodásánál fogva már meg is jelentek nyomtatásban.” Itt jelezzük, hogy már az 1795-ös tervezet hatálybaléptető törvénycikk tervezete is azt ígérte, hogy „az országban és a hozzákapcsolt Részekben közhírré fog tétetni honi nyelven is. teljes terjedelmében.” – Hajdu 1971., 389. o.

⁸ „A’ Kegyelmes Előadás második részére nézve, nem tagadjuk ugyan, hogy az Országos Kiküldöttség rendszeres munkáiban találatnak olyan tárgyak, mellyek hosszas tanácskozás nélkül most is haszonnal elintézhetőnek látnak, minekutána azombam a Kegyelmes Királyi Előadásoknak 2-dik pontja követhetésé-

Az eredetileg 1831 őszére tervezett országgyűlést, a kormányzat csak 1832. december 16-ára hívta össze. A több mint egy éves késlekedés indokai között a kolerajárvány, az azal összefüggő városi- és parasztlázadások mellett, az operátumok megyei tárgyalásának elhúzódása is szerepelt. A törvényhatóságok nagy részében, a javaslatok csak 1832 nyarán és őszén kerültek az „országos kiküldöttségi munkálatok” vizsgálatára rendelt megyei választmányok és a közgyűlések napirendjére. A kormányzat talán éppen ezért szabta meg a diéta összehívásának feltételeként, hogy azok véleményezése befejeződjön. A kormányzat másik fontos törekvése a diéta megnyitásának halogatása mellett, az operátumok tárgyalási sorrendjének meghatározása, és ezzel a politikai kezdeményezés és a közvélemény kézben tartása volt. Ezt az úrbéri munkálatok első helyen történő napirendre tűzésével (jobbágyvédő szerepkörét hangsúlyozhatta így, a nemességet pedig ennek a tárgysorrendnek az esetleges el nem fogadásával, a parasztok ellenségének állíthatta be) kívánta elérni. A jogügyi munkálatokat a kormányzat – hosszas belső egyeztetést és levelezést követően –, a második helyre terjesztette elő.⁹

A KÓDEX-TERVEZET SZERKEZETI FELOSZTÁSA ÉS A KÖZBIZTONSÁG ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK

Az alkotók a napóleoni büntető törvénykönyv (Code Pénal, 1810.) hatására három részre osztották a tervezetet. Az első az eljárásról (De forma procedendi), a második rész az egyes büntettekről és büntetéseikről (De Criminibus in specie, et eorum Poenis), a harmadik pedig a kihágásokról és a büntetéseikről (De delictis criminalitatem non involventibus, eorumque poenis) rendelkezett. A felosztáson kívül, további újítása a tervezetnek, hogy a Csemegi kódexhez, illetve a mai miniszteri indokolásokhoz hasonlóan az egyes cikkelyekhez részletes magyarázatot fűz.

ben az lenne megállapítva, hogy a' rendszeres munkák addig az Ország-Gyűlésen fel ne vétessenek, még az Ország Törvényhatóságaival közölve, 's ezek által megfontolva nem lesznek; mint ezen okból tehát, mint pedig leginkább azért, hogy a' rendszeres munkák csak akkor félelhetnek meg céljoknak, ha egybefoglalva vétenek tanátskozásba, s' így egyeránys fő okhoz alkalmaztatnak, holott azoknak szakaszonként leendő megvizsgálatások könnyen az olyan fő oktúl elvezethetne, és tsak a' gyakrabbi Törvényváltozásra szolgáltatna alkalmatosságot, ez uttal sem a' Felsőged által Kegyelmesen éreztett nyilvános örökösödés tárgyát, sem más' egyebet fel venni nem tartjuk tanátsosnak.” – MOL NI17 – Archívum Regni 31. kötet – Felsőged Első Ferencz Austriai Császár, Magyar és Cseh Ország Koronás Királyától Po'sony Szabad Királyi Városában, 1830. Esztendő Szent Mihály Havának 8. napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének Irásai I–II. kötet, Po'sonyban. Wéber S. Lajos betűivel, 1830., 295. o.

1830 évi VI. törvények a törvénykezés folytatásáról a legközelebbi, főleg a rendszeres munkálatok megvizsgálására rendelt országgyűlés tartama alatt.

„Ő szent felségének az iránt tetr kegyes előterjesztésére, mely szerint a rendszeres munkálatok tárgyalása céljából a jövő 1831. év október 2-ik napjára összehívandó országgyűlés előreláthatólag hosszabb ideig fog tartani.”

A kormányzat kétszer is, 1831 szeptemberében, és egy évvel később 1832 szeptemberében is leiratokban jelezte: az országgyűlést akkor kívánja összehívni, amikor valamennyi megye elkészült az operátumok felülvizsgálatával. Bővebben ld. Völgyesi Orsolya: A kormányzat álláspontja az operátumok napirendre tűzésének kérdéséről (1830–1832), Actas 1997/4., <http://aetas.hu> (letöltés dátuma: 2013.03.16.).

A legjelentősebb újdonságnak, a *kihágások (delictum politicum)* szabályozását tartja a szakirodalom.¹⁰

A tervezet elkészítése során nem csak a büntetőtörvény rendelkezéseit fogalmazták meg, hanem az ahhoz illeszkedő egyéb normákat külön-külön csoportosítva, a törvénykönyv kiegészítő szabályozásaként dolgozták ki (börtönügyi rendtartás, vérhatalmat gyakorló törvényhatóságoknak szánt iránymutatás, igazságügyi orvostan alapszabályai).

A kódex-tervezet második (anyagi jogi) részének első osztálya foglalkozik a közbiztonság elleni bűncselekményekkel (*Crimina adversus securitatem publicam*), ennek első két cikkelye tartalmazza a felségsértés (beleértve és el nem különítve a hazaárulást) és a hűtlenség tényállásait és az ezekhez fűzött magyarázó kiegészítéseket.

A *felsősértésről és hazaárulásról (Crimen laesae Majestatis seu Perduellionis)* rendelkező I. artikulus szövegének első két – a) és b) pontja – visszanyúl a Szt. István dekrétumában (II. 51. A király és az ország ellen való pártütésről) megfogalmazott elkövetési magatartásokhoz, szinte szó szerint ismétli azokat.¹¹ Az első artikulus büntetni rendeli, aki a király épsege és méltósága ellen bármiféle módon összeesküszik, vagy a konspirációt megkísérelte, vagy a kísérletről tudva azzal egyetért. Továbbá azt is akinek ilyen cselekedet a tudomására jutott, és kivizsgálhatná, de nem jelenti azt.¹²

A következő c) és d) pont pedig a Hármaskönyv hűtlenségi deliktumainak (I. Rész 14. cím) két legfontosabbikát (a fogalmat a cselekmény oldaláról nem bomlasztó, valóban állam elleni tényállását, 1–2. §) emeli be csekély változtatásokkal. Ezek: a királyra kezűket emelő, az életére leselkedők, a tartózkodási helyére törők, valamint a közrend ellen, a király és az ország romlására nyilvánvalóan ellenséges szándékkal, fegyverrel támadók.

A c) pont, amely a királyra támadókat, a király lakhelyére törőket bünteti, első látásra nem tesz mást, mint megerősíti az a) pontban, vagyis a Szent István törvényében leírtakat a király épsege, méltósága elleni összeesküvőkről, összeesküvést megkísérlőkről. Beemeli és helyére teszi, a Hármaskönyv fogalmilag egyetlen valóban felségsértés néven nevezett tényállását. Az ismétlést tekinthetjük feleslegesnek, illetve a felség minden irányból történő védelmét pontosító, erősítő gesztusnak.

Tekinthetjük azonban úgy is, mint amely különbséget tesz és megalapozza a szövetség-

¹⁰ Balogh Elemér: A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei. *Jogtörténeti Szemle* 2008. 4. szám, 5. o.

¹¹ Articululus I. De Crimine laesae Majestatis, seu Perduellionis.

1. § Crimen laesae majestatis, seu Perduellionis incurrit: a) Qui contra Regis Salutem, aut dignitatem, quolibet modo conspiraverit aut, conspirare tentaverit, seu tentanti scienter consenserit. – b) Qui hujusmodi aliquem noverit, et probare valens, non indicaverit. – c) Qui impias manus in personam Regis injecerit, vel vitae Ejus insidiatus fuerit, sive domum, in qua Rex existerit violenter invaserit.

d) Qui contra Statum publicum in perniciem Regis, et Regni semet evidenter hostili, armataque vi crexerit. – MOL Regnicolaris N 117, Opinio Excelsae Regnicolaris Deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam Articuli 67:1790/1 elaboratis Systematicis Operatis Atriculo 8. 1827. exmissae, circa Objecta ad Deputatonem Juridicam relata., – IV. Codex de delictis eorumque Poenis – in Typographia Ludovici Landerer de Fúskút, Editio Secunda, Posonii 1831.

¹² A törvényszöveg magyar változatának ismertetéséhez, Balogh Elemér 2006-os tanulmányában szereplő fordítást vettem alapul. – Balogh Elemér: A hűtlenség bűncselekménye rendi büntetőjogunk kodifikációs kísérleteiben. In *Bűnügyi Mozaik – Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére*. Szerk.: Nagy Ferenc, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2006., 361–362. o.

kötést, mint önálló bűncselekményt. Vagyis a szövetség megkötése, az erre irányuló kísérlet, vagy az ezzel való egyetértés magában is befejezett deliktum, anélkül, hogy a királyi személyt bármiféle támadás érné, hiszen ezt a későbbi c) bekezdés tartalmazza.

A régi törvények pusztá összerendezésével tehát, a jogalkotó árnyalni tudta a felségsértés cselekményét. Ezzel nem tett mást, mint összhangban a bírói gyakorlatban amúgy is meglévő, a vádlottakra súlyos következményekkel járó kiterjesztő értelmezést rögzítette¹³, amely a fontosabb politikai perek ítéletleveleiben rendszeresen egymás után sorolta fel az istváni törvényeket és a Hármaskönyv idevágó rendelkezéseit. Nemcsak felsorolta, hanem ezzel a szövetségekötéshez, rosszabb esetben ennek bármilyen kísérletéhez fűzte a rendkívül súlyos jogkövetkezményeket.

Leszögezhetjük, hogy itt történt először rendszerszerű és átgondolt próbálkozás arra, hogy a szövetekezést ne előkészületi cselekményként, hanem önálló sui generis deliktumként kezelje és büntesse. Ez a problémakör az 1878. évi törvény megfogalmazásakor kerül majd újra elő, nem kevés szakmai vitát és bírálatot váltva ki.

A *hűtlenséget (De Nota Infidelitatis)* szabályozó II. cikkelyt magyarázó bevezető szöveg, visszautal az 1723:9. törvénycikk rendelkezéseire, amelyeket számbavesz és felsorol, de amelyekből csak az állam biztonságát komolyan veszélyeztető¹⁴ négy esetet emeli be az artikulus tényállásai közé. Ez utóbbiakat jobban megvizsgálva láthatjuk, hogy nem tett mást, mint a már a Hármaskönyvben¹⁵ is szereplő fontosabb és állandó eseteket helyezte bele a tényállásba.¹⁶

A hűtlenség deliktumának tényállása az állam egységét, sértetlenségét külső és belső irányból fenyegetők ellen fogalmazódik meg a tervezetben. Az elkövetési magatartások

¹³ „[...] kegyeskedjék elrendelni letartóztatásukat; szem előtt tartva az István-féle dekrétumot, amelyre az 1715. évi 7. törvénycikk is hivatkozik, s amely dekrétum nemcsak azokat mondja ki bűnösnek a felségsértés büntetésében, akik a királyi felség épsége és méltósága, valamint az ország java ellen összeesküsznek, vagy összeesküvésre tesznek kísérletet, avagy akik tudatosan egyetértenek az előbbiekkal, hanem azokat is, akik ismernek ilyeneket, de nem jelentik fel őket.” – Németh János királyi jogügyi igazgató előterjesztése Sándor Lipót főherceg nádorhoz, Pest 1794. december 1., közli: Benda Kálmán – Elek Judit: Vizsgálat Martinovics Ignác szászvári apát és társai ügyében, Magvető Kiadó, Budapest 1983., 345. o.; A Királyi Tábla és a Hétszemélyes Tábla ítélete Martinovics Ignác perében 1795. április 27. és 29., 383. o.

¹⁴ „...quaedam tamen delictorum species, quae considerata eorum indole, et consecratis securitatem publicam intantum non afficiunt, ut Criminibus ad convellendum statum publicum directis,” – MOL N 117 Regnicolaris – Codex de delictis eorumque Poenis 1831., 30. o.

¹⁵ Sőt kettő tényállást, már az 1462. évi II. törvénycikkben is megtalálunk. – 1462. évi II. törvénycikk, azok az esetek, melyek hűtlenség vétkére tartoznak, és a melyekben, valamint másokban, a király úr a bűnösök birtokait és fekvő jószágait másnak adhatja és adományozhatja.

¹⁶ Összevetve a Hármaskönyv és az 1723:IX. törvénycikk rendelkezéseivel:

II. Artikulus – Figyelemmel a hűtlenségi eseteket legszentebb Ófelsége jóindulatú jóváhagyásával módosító 1723:IX. törvénycikk rendelkezéseire, e büntett elkövetői: Az ország és a kapcsolt Részek várainak gonosz szándékú elárulói és földadói. (Trip. I.14. cím 16. §–1723:IX. 7. §) – Az ország ellenségeinek fegyvereket, s háború idején élelmet szállítók, ameddig az ellenséges hatalmat szolgálók ezt a cselekedetet szabadon, sőt gonosz szándékkal teszik. (Trip. I.14. cím 17. §–1723:IX. 7. §)–

Ugyanígy azok, akik az ország belső rendjének földúlására vagy megzavarására akármféle embereket behoznak és felfogadnak. (Trip. I.14. cím 8. §–1723:IX. 7. §) – Ezen kívül a bírák és híreleshelyek, továbbá a közhírelű pecsétet hivatalból használó emberek, akik ezeket hamis oklevelek készítéséhez felhasználják. (Trip. II. 16. cím §–1723:IX. 3. §)

külön pontokba szedve jelennek meg, ami jól jelzi a jogszabályszerkesztésben a taxatív felsorolás irányába történő elmozdulást, mind a lazán és bőbeszédűen szerkesztett korábbi törvény-javaslatokhoz, mind a középkori jogalkotás elnagytolt normarendszeréhez képest.

A VÁRMEGYÉK ÍRÁSBELI VÉLEMÉNYEI A BÜNTETŐ-JAVASLAT HÜTLENSÉGGEL ÉS FELSÉGSÉRTÉSSEL FOGLALKOZÓ PONTJAIHOZ

A vármegyék egy csoportja tehát rendkívül komolyan vette, a javaslat véleményezésének feladatát. Sajnos, mivel a kódex-tervezet nem került az országgyűlés plénuma elé, a véleményadás folyamata egyirányú maradt, nem mérhetjük le valós hatását. Mégis nem haszontalan számba vennünk, hogy a politikailag érzékeny jogterületen mely problémakörökhöz fűztek javaslatokat, fejezték ki aggályaikat a közgyűlések és bizottságaik.¹⁷

A közgyűléseken kérélt álláspont, több helyütt inti *pontosabb fogalmazásra* a kodifikátorokat. Csanád megye, valamint Győr is jelzi 1832. februári észrevételeiben¹⁸, hogy a király épsége és méltósága ellen bármiféle módon (quodlibet modo) összeesküvő magatartás leírását bizonytalannak, kétes értelműnek, más magatartásoktól nehezen elhatárolhatónak tartja. Somogy pedig úgy jellemzi az első törvénycikkelyt, mint ami a régi törvények „kétes és széles értelmű szavaival”, az elkövetési magatartások felesleges ismételtetésével kelt bizonytalanságot, ezért az a) és b) pont alatti szabályok elhagyását javasolja.¹⁹

Nyitra véleményében – az 1723:9. és az ellenállás jogát törő 1687:4. törvényt felemlgetve, de ezek ellenében – kijelenti, ezen szabályok nem vonatkoznak a törvénytelen támadások esetére, amelyekkel szemben megengedett a jogos önvédelem, anélkül, hogy ezzel bárki a felségsértés bűnébe esne.²⁰

Mint mindegyik kodifikációs kísérletnél, a legtöbb félelmet és kritikát itt is a *vagyon-elkobzás intézménye* váltotta ki. Szeged, Komárom és Somogy a javak elkobzásának és zár alá vételének eltörléséért száll síkra, Somogy helyette az örökös rabságot javasolja. Indoklásuk nagyon hasonló (a megszokott elemeket vomultatják fel), a jószágvesztést, mint a legigazságtalanabb, az ártatlan gyermekeket sújtó büntetést írják le, amely magát a bűnöst is a jövőre nézve „minden segedelemtől megfosztja.”

Liptó megye azt a követelést terjesztette elő, hogy a jószágok lefoglalására-elkobzására addig ne kerülhessen sor, amíg a királyi korona ügyésze joghatóságát nem gyakorolta és a bűncselekmény elkövetése nem bizonyosodott be.²¹

¹⁷ Tekintve, hogy Balogh Elemér tanulmányaiban (2005., 2006.) kitért az általa fellelt anyagi és eljárási jellegű törvényhatósági reflexiókra, így azokat részleteiben nem ismertetem, csak rendszerezve emlitem és néhány általam feldolgozott, a téma szempontjából fontossággal bíró vármegyei vélemény-mozaikkal kívánom kiegészíteni.

¹⁸ Győr egyszerűbb szöveget javasol: „Aki a királyság feje, vagy trónjának megsemmisítésére összeesküszik”. – GYMSML IVA. 1/d./3 – Archivum vetus, Győr vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1832. Bőjt-elő hó 13.– Országgyűlési iratok 1827–32., 58. o. – A tanulmány címét, a választmányi ülés észrevételeit tartalmazó jelentésből idéztem.

¹⁹ GYMSML IVA. 1/d./3 – Somogy vármegye 3221. számú tanácskozása, 1832. Nyilas hava 5., 28. o.

²⁰ GYMSML IVA. 1/d./3 – Reflexiones inclyti Comitatus Nitriensis, Tyrnaviae 1832., 21. o.

²¹ GYMSML IVA. 1/d./3 – Somogy (29. o.) és Liptó vármegyék (19. o.) instrukciói.

Az 1830. évi magánjogi törvényjavaslatok országgyűlési vitája során többször is előkerült a királyi adományrendszer reformja, amely téma a hűtlenség büntettséghez szorosan kapcsolódik. Kőlcsey és Deák Ferenc is indítványozta a királyi kincstár évszázadok óta megszokott öröklési jogának megszüntetését, így a magszakadás és a hűtlenség, mint adományozási jogcím eltörlését.²²

Fentiekhez hasonlóan, mindig is az állam elleni bűncselekmények sarokpontja volt, a *feljelentési kötelezettség* kérdése. Győr és Somogy is, a korábbiakban kifejtett véleményeikkel összhangban bíralták a tervezet b) pontját (akinek bármilyen összeesküvő szándék és tett a tudomására jutott, s kivizsgálhatná, de nem jelenti azt). Sem a vétek nagysága, sem az általános gyakorlat nem igazolja az azonos büntetést, sőt éppen ebben az esetben kéne nagyon is óvatosan eljárni, – írja a somogyi vélemény. A győri javaslat, úgy nyilatkozik, hogy ha már a pártütés irtóztató volta miatt el is fogadjuk a mulasztó büntetését, akkor is azt enyhébben kell büntetni. A hűtlenség szabályai közé kellene, a felségsértéstől áttenni.

Mindkét vélemény rögzíti a rokonok (fel- és lemenő ági rokonok, illetve első gradusbeli anyafiai) mentességének követelményét.²³

Az eljárási szabályok vitáiban, a *bíróságok joghatóságát* érintő általános kérdéskörben két álláspont ütközött. Melyik bíróság, az elkövetés helye szerinti, vagy pedig a gyanúsított lakóhelye szerint járjon el. A Deák testvérek által kidolgozott zalai javaslat, azt a törvényhatóságot tartotta elbírálásra (és a büntetés végrehajtására) alkalmasnak, ahol a vétkes lakik.²⁴ Ezzel csengenek össze a somogy megyei vélemény azon részei, amelyek a felségsértés és hazaárulás eseteiben nem a királyi táblát jelölte volna meg elsőfokú fórumként, hanem az „alperes bíróságát”, „akarmely közönséges első rendű Törvényszék”-ben jelölte meg. Annál is inkább tartotta volna ezt célravezetőnek, mert ezzel több feljebbviteli fórum nyílt volna a különleges ügyeknek.

A vármegyék indítványjaiban többször felbukkan az igazi hazaáruló „rosz Tanácsosok” alakja, akiket már Szent István és Ulászló törvényei is „kárhoztattak” (pl. Bars, Somogy vármegye észrevételeiben). A vitakör érdekes és vissza-visszatérő momentuma, hogy ki járjon el a

²² A királyi adományról szóló magánjogi javaslat (De Donationibus Regiis in genere) 2. §-a rögzítette: „Azon személy hűtlenségének vagy magszakadásának címén, akinek hűtlensége vagy magszakadása okán már valaki adománybirtokot kért és abba magát törvényesen beiktatta és 32 év óta haszonélvezetében van, más adománybirtokot kérő vagy annak örökösei birtokban maradása érvénytelen.” A kialakult gyakorlat szerint, ha valaki hűtlenségre hivatkozva kért birtokot az uralkodótól, elegendő volt, ha a hűtlenség tényét állította, anélkül, hogy azt jogerős bírói ítélettel alátámasztotta volna. Az uralkodó annak, aki az elkövetett hűtlenségre hivatkozott, peres adományt biztosított. – A 2. §-hoz kapcsolódott az a Zala megyei javaslat is, hogy felségsértés vagy hazaárulás jogcíme alatt csak azokat a javakat lehessen elajándékozni, amelyek az elmarasztaló bírói ítélet által már a királyi ficsusra szállottak, valamint semmisítsék meg a peres adományokat és azok jogi háttérintézményeit. – Bővebben ld. Homoki-Nagy Mária: Deák Ferenc megjegyzései az adományrendszer reformjára, In „...a hazának szent ügye...” Emléktűlés Deák Ferenc születésének 200. évfordulójára alkalmából, Szerk.: Szabó István, Szent István Társulat, Budapest 2003., 29–30. o.

²³ A szokásjogi gyakorlat adta értelmezésből következően, sem a törvényalkotó, sem a vélemények nem térnek ki a b) pont „et probare valens” kitételére. Egyértelműnek veszik, hogy a feljelentési kötelezettség mindenkiére (nem csak a vizsgálatlalt megbízottakra, vagy vizsgálati lehetőséggel bírókra) kiterjed.

²⁴ „Javítva változtatni” – Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai. (Szerk.: Molnár András) Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg 2000., 180–181. o.

hűtlen tanácsosok megbüntetése és felelősségre vonása ügyében. Kölcsey a tárgyalások során kifejti: a véték ebben az esetben az egész nemzetet és alkotmányt sérti, amelyet csak az országgyűlés ítélhet meg.²⁵ A hűtlen tanácsadók bűnének meghatározásával és elítélésének kérdéskörében, végezetül semmilyen rendelkezés nem került bele a hamarosan elfeledett tervezetbe.

AZ 1832–36-OS ORSZÁGGYŰLÉS VITÁI ÉS A BÜNTETŐJOGI MUNKÁLATOK ELHALASZTÁSA

Az országgyűlés a hosszadalmas sorrendi vita után kezdte el az operátumok tárgyalását az urbáriális tervezettel, majd 1833 novemberétől a bírósági szervezeti, 1834-es év közepétől (május–június) pedig a magánjogi javaslatokkal folytatta. Elsősorban a „feudális törvényhozás nehézkes mechanizmusa” az a tényező, amely miatt a hátralévő munkálatokra nem maradt idő, a büntetőködex tervezete nem került a pozsonyi diéta napirendjére.²⁶

Rögzíthetjük, hogy bizottsági törvényjavaslatokról ilyen széles körű és intenzív vitára („országos vittelésre”), vármegyei egyeztetésre addig még nem került sor. Mivel a tervezet végül nem került a diéta elé, a valódi szakmai vitának az 1830. évi és a 1832. évben kezdődő diétára készülő törvényhatóságok véleményei lettek a kifejezői. A kodifikációs javaslatok sokrétűségükkel (hiszen kilenc bizottság javaslatairól volt szó), a magyar közjog és a társadalom minden jelentős kérdését érintették, ezek helyi (főként megyei) vitái megmozgatták a politizáló elit, elsősorban a reformer jogászok csoportjait. A törvényhatóságok – latin, illetőleg többségében már magyar nyelven fogalmazott – véleményeiket egymásnak is eljuttatták, így az országos vita módot adott a reformkor törekvéseinek, köztük a reformkori büntetőjog elvek és harcok első megjelentetésére, a további szakmai és politikai küzdelmek módszertanának és tudományos eszköztárának megalapozására.

²⁵ „Mihelyt azt ki mondjuk, hogy a nemzet iránt hűségrelen tanácsosokat a diaeta itéli meg, bár ha nyomban egyet sem lehetne is megbüntetni, mégis nyerve van a dolog, mert lehet perbe idézni, lehet absolválni, és ezen absolutio fogja jusainkat biztosítani, s ha nem magunknak, unokáinknak használni.” – Kölcsey Ferenc felszólalása a hűtlen tanácsosok ügyében, 1834. február 28., kerületi ülés, Országgyűlési tudósítások – In Kölcsey Ferenc Országgyűlési dokumentumok (sajtó alá rendezte: Völgyesi Orsolya, Universitas Kiadó, Budapest 2011., 255., 262. o.)

²⁶ Baró Szilvia: Megjegyzések a magyar büntetőjogi kodifikáció 1848 előtti történetéhez, *Jogelméleti Szemle* 2007/1., <http://jesz.ajk.elte.hu> (letöltés: 2013.04.05.) – Völgyesi Orsolya: Újabb források az 1832–36-os országgyűlés történetéhez, *Aetas* 2000/1–2., <http://aetas.hu> (letöltés: 2013.02.15.) – Hajdu Lajos ezt írja, amikor azt gondolgatja, hogy miért nem került az 1795. évi javaslat teljes egészében az országgyűlés elé: sokan úgy vélik, „hogy az országgyűlési munka kialakult módszerei miatt lehetetlen lett volna a hatalmas anyagot, az összes Deputatio minden javaslatát diétán megtárgyalni. Valóban: a nehézkes országgyűlési tárgyalási és érintkezési mód (feliratok, válaszfeliratok, küldöttségek stb.) miatt sokkal egyszerűbb konkrét kérdésekben is lehetetlen volt (vagy hosszú hónapok munkáját igényelte) egy-egy törvénycikk megalkotása, a feudális törvényhozás már nehézkes mechanizmusa miatt is alkalmatlan volt ilyen átfogó, nagyszabású legiszlációs munka elvégzésére. – Hajdu 1971., 359. o.